JALOLIDDIN RUMIY TA’LIMOTIDA SHAXS MA’NAVIY KAMOLOTI VA KADRLAR SALOHIYATINI RIVOJLANTIRISHNING AXLOQIY ASOSLARI

Jo‘raboyeva Ziroatxon Ravshan qizi
Chirchiq davlat pedagogika universiteti
Milliy g‘oya, ma’naviyat asoslari va huquq ta’limi kafedrasi magistranti

Annotatsiya. Ushbu maqolada Jaloliddin Rumiyning tasavvufiy merosi orqali shaxs ma’naviy kamoloti va kadrlar salohiyatini yuksaltirish masalasi o‘rganiladi. Mutafakkirning sabr, mehr, nafsni jilovlash hamda ustoz-shogird munosabatlariga doir qarashlari zamonaviy kadrlar tayyorlash ehtiyojlari bilan qiyoslanadi. Inson kapitalini shakllantirishda ma’naviy qadriyatlarning tutgan o‘rni ilmiy jihatdan asoslab beriladi.

Kalit so‘zlar: ma’naviy kamolot, inson kapitali, tasavvuf, axloqiy kompetensiya, nafs nazorati, murabbiylik, kadrlar rivoji.

KIRISH. Har qanday jamiyatning taraqqiyoti oxir-oqibat unda yashayotgan odamlarning ichki sifatiga borib taqaladi. Texnologiya yoki iqtisodiyot emas — balki o‘z ishiga mas’uliyat bilan yondashadigan, boshqalarga hurmat ko‘rsatadigan, qiyinchiliklar oldida sinmaydigan insonlar taraqqiyot garovidir. "Uchinchi Renessans" strategiyasi aynan shunday kadrlarni shakllantirishni talab qiladi, ya’ni bilimli bo‘lishning o‘zi yetarli emas, u bilimni axloq bilan uyg‘unlashtirishni ham ko‘zda tutadi[1].

Bu masalada Jaloliddin Rumiy merosi oddiy tarixiy manbadan ko‘ra ko‘proq narsa. XIII asrda yashagan bu mutafakkir insonning ichki o‘zgarishi haqida shunday chuqur yozganki, uning so‘zlari bugun ham o‘z kuchini yo‘qotmagan. Kadrlar tayyorlash tizimiga u taqdim etadigan g‘oyalar zamonaviy pedagogika va boshqaruv psixologiyasining ilmiy topilmalaridan qolishmaydi[2].

Rumiy ta’limotida ko‘ra inson rivojini tashqaridan emas, ichkaridan boshlashi talab qilinadi. Uning nazarida odam biror yutuqqa erishsa-yu, ammo ichida hali ham g‘azab, hasad yoki kibr yashasa — bu haqiqiy muvaffaqiyat emas. Shuning uchun u kamolotni uch yo‘nalishda tasvirlaydi[3]:

– nafsni tartibga solish — ya’ni o‘z his-tuyg‘ulariga hukmdor bo‘lish;

– tafakkurni chuqurlashtirish — yuzaki ko‘rinishlar ortidagi haqiqatni ko‘ra olish;

– ruhiy poklanish — shaxsiy manfaatdan yuqoriga ko‘tarilish.

Bu uchlik zamonaviy psixologiyada "hissiy intellekt" nomi bilan o‘rganiladigan tushunchaga juda yaqin. Daniel Goleman kabi tadqiqotchilar ham kasbiy muvaffaqiyatni ko‘p hollarda aynan shular belgilashini isbotlagan. Faqat Rumiy buni bir necha asr oldin, boshqacha bir til bilan, lekin bir xil mazmunda ifodalagan.

Sabr haqida gap ketganda, Rumiy uni passiv kutish sifatida emas, balki bosim ostida ham o‘zini yo‘qotmaslik qudrati sifatida tushuntiradi. Mehr-muhabbat esa uning talqinida odamlar o‘rtasida ko‘prik quradigan kuch — bu tuyg‘u bo‘lmasa, hech qanday jamoaviy ish uzoqqa bormaydi[4]. Narpiyeva ham o‘z tadqiqotlarida Rumiy axloqiy kamolotni individual emas, ijtimoiy jarayon deb ko‘rganini alohida ta’kidlaydi[5].

Rumiy nafsni shunday tasvirlaydi: u ochiq dushman emas, ichki bir ovoz — doim qulaylikni, tezkorlikni, e’tirofni talab qiladi. Shu ovozga quloq tutgan odam avval o‘z fikriga, keyin boshqalarga zarar yetkazadi. Shuning uchun mutafakkir nafsni jilovlashni, o‘z xohishlarini ongli ravishda boshqarishni — shaxsiy o‘sishning eng birinchi sharti deb hisoblaydi.

---

[1] Mirziyoyev Sh.M. Yangi O’zbekiston strategiyasi. — Toshkent: O’zbekiston, 2021. — 464 b.
[2] Rumiy J. Masnaviy Ma’naviy / Tarj. va izoh. Komil Avloniy. — Toshkent: Sharq, 2001. — 560 b.
[3] Rumiy J. Masnaviy Ma’naviy. — Ko’rs. asar. — B. 37.
[4] Rumiy J. Fihi ma fihi / Tarj. S. Ibrohimov. — Toshkent: Ma’naviyat, 2005. — 248 b.
[5] Narpiyeva M. Tasavvuf ta’limotida axloq va kamolot. — Toshkent: Ma’naviyat, 2015. — 176 b.

Bu jarayonni u bosqichma-bosqich ko‘rsatadi[1]:

– doimiy o‘z-o‘zini kuzatish — "men nima qilyapman va nima uchun?" degan savol bilan yashash;

– xatoni tan olish — uni yashirmasdan, undan o‘rganish;

– yaxshi fazilatlarni qasddan rivojlantirish — tabiiy emas, mehnat bilan.

Bu sxema Viktor Franklning logoterapiyasidagi "o‘zini anglash orqali ma’no topish" g‘oyasi bilan hayratlanarli darajada mos keladi. Maslow esa bunday insonlarni o‘z-o‘zini namoyon qila oladigan shaxslar deb atagan. Ular kasbiy muhitda ham, inqirozli vaziyatlarda ham barqaror turadi. Tashkilotlar uchun aynan shunday odamlar qimmatlidir[2].

Xoliqov ham bu masalaga e’tibor qaratgan: u ma’naviy tarbiyani kadrlar sifatini belgilovchi strategik omil deb ta’riflaydi. Raqobatbardosh muhitda axloqiy jihatdan yetuk mutaxassis nafaqat shaxsiy, balki tashkiliy barqarorlik uchun ham asosiy resursga aylanadi[3].

Rumiy g‘oyalarini ta’lim tizimiga kiritish haqida gap ketganda, ko‘pchilik bu mumkin emas deb o‘ylaydi — axir o‘rta asrlar falsafasi zamonaviy kasbiy ta’limga qanday mos kelsin? Aslida mos keladi, va hatto juda organik tarzda. Sababi Rumiy o‘rgatadigan narsalar — mas’uliyat, sabr, o‘zini boshqarish, ustoz-shogird munosabati — bugun ham ta’lim jarayonining eng zaif tomonlari bo‘lib qolmoqda[4].

Mentorlik institutini kuchaytirish masalasida Rumiy ta’limoti ayniqsa dolzarb. Uning nazarida ustoz shogirdga bilim uzatmaydi — u shogirdning o‘z ichidagi salohiyatini topishiga yordam beradi. Bu bugungi fasilitatorlik tushunchasining aynan o‘zi. Zamonaviy ta’lim bu yondashuvga o‘tishga harakat qilyapti, Rumiy esa buni ancha avval amalda ko‘rsatgan.

"Yangi O‘zbekiston" strategiyasi ham shuni ta’kidlaydi: raqobatbardosh kadr deganda bilimdon odam tushunilmaydi — axloqiy jihatdan yetuk, jamiyat oldida mas’uliyatni his qiladigan mutaxassis ko‘zda tutiladi[5]. Bu ta’rif Rumiy merosidagi komil inson obrazi bilan to‘liq mos keladi.

Amaliy jihatdan qaraganda, uchta yo‘nalish ustuvor bo‘lishi mumkin: ta’lim dasturlariga axloqiy kompetensiyaga doir kurslar kiritish, mentorlik tizimini rasmiylashtirish va uni ma’naviy-axloqiy tarkib bilan to‘ldirish, hamda talabalarni baholashda faqat bilim emas, shaxsiy o‘sishni ham hisobga oluvchi mezonlar joriy etish[6].

XULOSA. Rumiy asarlari bilan tanishganda bir narsa e’tiborni tortadi: u insonni o‘zgartirishi mumkin, deb ishongan. Va bu o‘zgarish tashqaridan emas — ichkaridan boshlanadi. Kadrlar tayyorlash tizimi ham shu nuqtaga qaytishi kerak: bilim berish bilan birga, o‘sha bilimni tashiydigan insonning ichki sifatini shakllantirishga e’tibor qaratsak, natija boshqacha bo‘ladi.

Sabr, mehr, nafsni jilovlash, murabbiylik — bular eskicha tushunchalar emas. Bular bugungi tez o‘zgaruvchan dunyoda ham ishlaydigan, sinab ko‘rilgan insoniy fazilatlar. Rumiy merosini ta’limga tatbiq etish — bu o‘tmishga qaytish emas, kelajak uchun poydevor qurishdir.

[1] Rumiy J. Masnaviy Ma’naviy. — Ko’rs. asar. — B. 102.
[2] Narpiyeva M. Tasavvuf ta’limotida axloq va kamolot. — Toshkent: Ma’naviyat, 2015.
[3] Xoliqov A. Ma’naviy tarbiyaning falsafiy asoslari. — Toshkent: Fan, 2018. — 192 b.
[4] Ergashev I. Kadrlar salohiyati va ma’naviy tarbiya. — Toshkent: Akademiya, 2020. — 210 b.
[5] Mirziyoyev Sh.M. Yangi O’zbekiston strategiyasi. — Toshkent: O’zbekiston, 2021.
[6] Komilova N. Tasavvuf va milliy ma’naviyat. — Toshkent: Fan, 2009. — 184 b.